

סולנום זיתני *Solanum elaeagnifolium* - צמח פולש במעזבות ובשדות, פורח עכשיו (ספטמבר 2017)

כתבה: ערגה אלוני

סולנום זיתני *Solanum elaeagnifolium* (סולניים) הוא עשב רב-שנתי אשר גובהו הממוצע הוא כ-70 ס"מ. הענפים זקופים, צבעם מכסיף ועליהם קוצים כתומים קצרים וישרים. הקוצים אינם מפוזרים באחידות על הצמח והם מרובים יותר סמוך לתפרחת. העלים פשוטים וארוכים. אורכם כ-10 ס"מ, רוחבם כ-2 ס"מ והם ערוכים נגדית על הגבעול. הפטוטרת ארוכה והטרף ארוך ממנה לפחות פי שלושה. צבע שטח פני העלה ירוק זית, צידו התחתון מכסיף ופרושה בה רשת עורקים בולטים. העורק המסתעף הצידה מסתיים קרוב לשפה ובמקום זה השפה גלונית. במהלך היום בעת קרינה חזקה, מקופל הטרף ושני צידיו צמודים, דבר המקטין את הדיות (טרנספירציה) מהעלים.

סולנום זיתני. מראה כללי של הצמח; צילמה: ערגה אלוני ©

סולנוס זיתני. צילמה: ערגה אלוני ©
 מימין - קוצים על אברי הצמח; משמאל - הצד התחתון של העלה עם עורקים בולטים.
להגדלה - לחצו על התמונות

הפרחים מסודרים בתפרחת. הפרח דו-מיני, צבעו סגול. הצבע אינו אחיד באוכלוסייה. לעתים הפרחים סגולים כהים ובאחרים הם בהירים וחיוורים עד לבנים. עלי הגביע 5, מאוחים בעלי אונות ארוכות ירוקות. הגביע לא נשיר והוא נראה היטב בפרי וצמוד אליו. הכותרת גלגלית בת 5 אונות סגולות עם כתם צהוב בבסיס כל אונה. קוטר הכותרת כ-3 ס"מ. במרכז הפרח בולטים 5 אבקנים צהובים המעורים בכותרת וניצבים לה. הזירים קצרים, המאבקים צהובים ארוכים, הנפתחים ע"י נקב בראשם. הם צמודים לעמוד העלי ויוצרים יחד מעין חרוט שבתוכו מצוי עמוד העלי הירוק, הדק והארוך מהאבקנים ובקצהו צלקת מעוגלת. השחלה עילית בת 2-5 מגורות. ההאבקה נעשית ע"י חרקים, בעיקר דבורים. פורח ממאי עד ספטמבר.

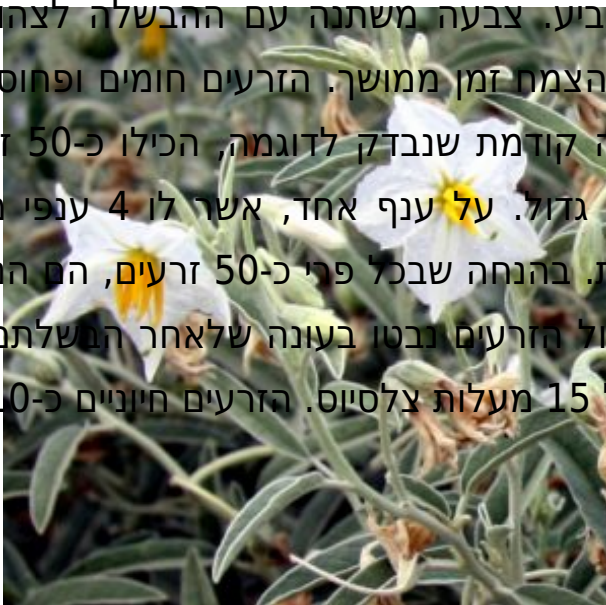

סולנום זיתני. צילמה: ערגה אלוני ©
מימין - תפוחית עם פרחים סגולים; משמאל - פרחים בצבע לבן-חיוור
להגדלה - לחצו על התמונות

סולנום זיתני. צילמה: ערגה אלוני ©
לפי הסדר מימין לשמאל:
הגביע ועוקץ הפרח; מבנה הפרח; האבקנים עם הנקבים בראש המאבק. במרכז עלי שעדיין לא בשל; עלי בשל, עמוד העלי ארוך מהאבקנים
להגדלה - לחצו על התמונות

הפרי ענבה, קוטרה כ-1 ס"מ ובתחילת התפתחותה היא ירוקה ועליה פסי אורך דלילים ירוקים כהים. היא עטופה כמחציתה בגביע. צבעה משתנה עם ההבשלה לצהוב, לכתום ולחום. הפירות נטויים מטה, נותרים על הצמח זמן ממושך. הזרעים חומים ופחוסים, גודלם 1.5 מ"מ. פירות שנשארו על שיח משנה קודמת שנבדק לדוגמה, הכילו כ-50 זרעים בכל פרי. מספר הזרעים שהצמח מייצר הוא גדול. על ענף אחד, אשר לו 4 ענפי משנה, היו בצמח הדוגמה שנבדק בסה"כ 28 ענבות. בהנחה שבכל פרי כ-50 זרעים, הם הניבו 1400 זרעים, רובם פוריים. נמצא ש 80% מיבול הזרעים נבטו בעונה שלאחר השלתם כשנזרעו בקרקע בעומק 1-3 ס"מ והיו בטמפ' של 15 מעלות צלסיוס. הזרעים חיוניים כ-10 שנים.

סולנום זיתני. צילמה: ערגה אלוני ©
מימין ובמרכז - פחרות ירוקים לא-בשלים. הפירות נוטים כלפי מטה ועליהם פסים ירוקים. משמאל - ענבות מבשילות
להגדלה - לחצו על התמונות

סולנום זיתני. צילמה: ערגה אלוני ©
מימין - פרי מעונה קודמת; במרכז - זרעים בפרץ; משמאל - זרעים קטנים ושטוחים
להגדלה - לחצו על התמונות

הצמח מתרבה גם בדרך ווגטיבית מהשורש. חלקי שורש הנמצאים קרוב לפני הקרקע מנצים ניצנים ויוצרים צמחים חדשים. זו הסיבה שבמקום בו גדל צמח אחד ימצאו צמחים רבים נוספים שרבים מהם צאצאי קלון אחד. נמצא שצמחים צעירים בני 10 ימים, כבר מסוגלים לייצר צמחים חדשים ברבייה ווגטיבית.

הצמח אינו מפונק והוא גדל על קרקעות חמרה, חרסית וחול עם pH בין 6.8-7.2, כמו גם בקרקעות מלוחות. **סולנום זיתני**, נפוץ באזורי בהם כמות המשקעים הממוצעת היא 600-150 מ"מ. הוא עמיד ליובש, אך בטמפ' מתחת ל-18 מעלות הצמח סובל. בתי הגידול שלו אינם אחידים: מצוי במעזבות, בשטחים מופרים, בשולי שטחים מעובדים ובתוכם ובשמורות טבע.

מוצאו של **סולנום זיתני** מדרום-מערב ארצות הברית וצפון מקסיקו. הוא היגר לארץ כנראה ע"י השתרבות זרעים למשלוחי יבוא של זרעי צמחים אחרים. הוא מוכר בארץ כצמח גר פולש משנת 1957. יכולתו לייצר צאצאים רבים הביאה לכך שהתפשטותו היא מהירה מאד והוא מוגדר כצמח פולש גם ברשימות הצמחים הפולשים של מדינות רבות נוספות כמו: דרום אפריקה, דרום אוסטרליה, הודו, ארצות הים-התיכון, מרכז ארה"ב ומזרחה, מרכז אמריקה ודרומה. ההתמודדות עם הכחדתו אינה פשוטה, מאחר ובקרקע

נותרים שורשים שימשיכו להנץ מחדש.

מינים רבים של הסוג **סולנום** מוכרים כצמחי מאכל חשובים כמו: **סולנום העגבנייה**, **סולנום הפקעות** (תפוח אדמה), **סולנום החציל והפלפל**, שמקורם באזור הטרופי שבאמריקה. מינים נוספים משמשים בארץ כצמחי נוי. בארץ גדלים כצמחי בר כמה מינים של סולנום שהנפוץ מהם הוא **סולנום שחור**.

נציגי משפחת הסולניים מכילים בגוף הצמח חומרים ממשפחת הגליקו-אלקולואידים כמו: סולנין, שיקונין, מורפין, קודאין, ניקוטין, ואטרופין. **במיני הסולנום** מצוי בעיקר סולנין ושיקונין, חומרים שמגנים על הצמח ממחלות וטריפות. מעט אנשים ידוע שהורעלו למוות מאכילת תפוח"א ירוקים. אך מוכרים סימפטומים של פגיעה במערכת העיכול, במערכת העצבית והפרעות בקצב פעימת הלב. בעלי חיים ובעיקר חיות משק פגיעות יותר ולעיתים מורעלות. **סולנום זיתני** רעיל בעיקר לסוסים, כבשים ועיזים, כבשים ועיזים עמידים יותר. נמצא שאכילת עלים ירוקים ופירות בכמות העולה על 0.1-0.3 אחוז ממשקל גוף בעל החיים, עלולה לגרות למוות. כמות קטנה גורמת לרעילות המתבטאת בהקאות ובחוסר איזון.

ספרות:

דופור-דרור ז מ 2010 הצמחים הפולשים בישראל. העמותה לעידוד וקידום שמירת הטבע במזרח התיכון, רשות הטבע והגנים והמשרד להגנת הסביבה. ירושלים, 186 עמודים.

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

Boyd W Murray DS and Tyrl RJ 1984 Silverleaf Nightshade, *Solanum elaeagnifolium*, Origin, Distribution, and Relation to Man. *Economic Botany* 38: 210-217.

Canadian Food Inspection Agency: www.inspection.gc.ca

Electronic flora of South Australia: www.flora.sa.gov.au

Flora of Pakistan: www.floras.org

Heap JW and Carter RJ 1999 The biology of Australian weeds, 35. *Solanum elaeagnifolium* Cav. Plant Protection Quarterly, Vol 14(1): 2-12.

McLaren DA Tereso AM Honan I and Holtkamp R 2004 Distribution, economic impact and attitudes toward silverleaf nightshade (*Solanum elaeagnifolium* Cav.) in Australia. Proceedings of the 14th Australian Weeds Conference, eds. Sindel B.M. and Johnson S B (Weed Society of New South Wales, Sydney).

Parsons WT and Cuthbertson EG 2001 Noxious Weeds of Australia. CSIRO Publishing: Collingwood Australia: 609-612.

Wild plant of Malta: www.maltawildplants.com

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2017 סולנום זיתני *Solanum elaeagnifolium* - צמח פולש במעוזות ובשדות, פורח עכשיו (ספטמבר 2017), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 4.

<https://www.kalanit.org.il/solanum-elaegnifolium>